

Budai Ézsaiás (1776–1841)

Polihisztor, a magyar klasszika-filológia úttörője, református püspök, tanár. 1766 májusában született a Közép-Szolnok megyei Péren. Szüleit korán elvesztette, s az alig hat évvel idősebb Ferenc bátyja lett az „istápolója”, aki 1773-ban – Debrecenbe költözésükkor – került be a kollégiumba. Ézsaiás 1782-ben írta alá a kollégium törvényeit, amivel az intézmény „togás polgára” lett. Tanára és példaképe Sinai Miklós professzor volt. Budai Ézsaiás 1786/87-ben Lőcsén németül tanult, majd Debrecenbe való gyors visszatérését követően 1791-ben az időközben eltávozott Sinai professzor helyettesítője lett a történelem és a görög-római ékesszólás előadásában. Korábban már volt könyvtárőr (bibliothecarius), német és francia nyelvet, majd latin költészetet oktató magán-, majd köztanító. 1792-ben külföldre küldték a történelem és a görög-latin irodalom tanulmányozására, hogy aztán Sinai örökébe léphessen, immár teljes értékű, tanszékkal rendelkező professzorként. 1792 májusától 1794 augusztusáig volt Göttingában, de – rövid ideig – Hollandiában (Deventer, Utrecht, Leyden) és – két hétig – Oxfordban is megfordult. Hazatértekor már két klasszikus és öt modern idegen nyelven beszélt. 1794 júliusának végén védte meg doktori értekezését, s november 1-jén már el is foglalta itthon katedráját. A történelemnek, a görög és a latin irodalomnak, 1808-ban pedig a hittudománynak lett a tanára. Elutasítva az 1806-os második Ratiót, kora legátfogóbb protestáns tantervének, a Ratio Institutionisnak (Álmosdi Ratio) volt a fő kidolgozója. Új szerkezetű, de hagyományos latinos műveltségre épülő oktatási tartalommal bíró iskolai rendszert dolgozott ki. Budai 1808-ban a teológiai tanszéket kapta. 1815-ben a debreceni kollégium új törvényének (A tudományok rendinek új megállapítása) kialakításában szintén nagy szerepe volt. 1817-ben a göttingai egyetemről hittudori oklevelet nyert. 1821-ben Debrecen első prédikátora, 1822-ben pedig a tiszántúli egyházkerület püspöke lett. 1828-ban tagja volt a Magyar Tudós Társaság alapszabályait kidolgozó tekintélyes testületnek, s 1831-ben tiszteletbeli taggá is választották. Az Akadémia üléseit azonban nem tudta már látogatni, sőt – egészségi állapotának további romlása következtében – az évtized második felében püspöki teendőit sem látta el. 76 éves korában halt meg. Latin nyelvű sírvesét tanítványa, Péczely József írta. Történelem-tankönyvírói munkássága jelentős: magyar és világtörténet tankönyvet, valamint protestáns egyháztörténetet egyaránt megjelentetett.

Munkái:

- *Közönséges história. Debrecen, 1800. (További kiadások: 1811, 1833.)*
- *Oskolai Ó Átlás. Debrecen, 1800. (12 mappa)*
- *Magyarország históriája a mohácsi veszedelemig I. Debrecen, 1805. (További kiadások: 1808, 1811, 1812, 1814, 1833.); Magyarország históriája a mohácsi veszedelemtől fogva Buda visszavételéig II. Debrecen, 1808. (További kiadás: 1833.); Magyarország históriája III. Debrecen, 1812. (További kiadás: 1933.)*
- *Historia ecclesiastica, Debrecen, 1819. Kézirat*
- *Régi tudós világ históriája. Debrecen, 1802.*

Irodalom:

- Péczely József: *Emlékbeszéd Budai Ézsaiás tt. felett. In: A Magyar Tudós Társaság évkönyvei. VI. köt. Buda, 1845.*
- Borzsák István: *Budai Ézsaiás és klasszika filológiánk kezdetei. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955.*
- Bán Imre: *Borzsák István: Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk kezdetei. Budapest,, 1955. Századok, 1958. 1-4. sz. 402-404. I.*
- Katona András: *A debreceni professzor és tanítványa: Budai Ézsaiás és Péczely József. Módszertani Lapok. Történelem, 1996. 3. sz. 1-11. I.*

http://t2.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcT-tQP50y8Cr5fhGxQRTTDbZ_Czfhyi0luxIVSkPsFypZTHcqW

<http://t1.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTE1VrD3dHHTtC1b7nT1bhjWKXm2mD4sxJ5zD4FI-th1PsLmqJiVg>